

УДК 376.32-053.8:371.382

В.І. КЕМКІНА, О.С. СОКИРКО, В.В. КЕМКІН

ДИНАМІКА ФУНКЦІЙ ОРГАНІЗМУ ДОРΟΣЛИХ СЛІПИХ У ПРОЦЕСІ КОРЕКЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ

Статтю присвячено проблемі корекції рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності. Подано теоретико-методичне узагальнення й нове вирішення наукової проблеми корекції рухової сфери дорослих сліпих віком 22–35 років засобами ігрової діяльності, що виявляється в науковому обґрунтуванні комплексу педагогічних умов корекції рухової сфери дорослих осіб з набутою сліпотю засобами ігрової діяльності.

Ключові слова: корекція, компенсація, дорослі сліпі, корекційно-педагогічний процес, ігрова діяльність, рухова сфера, голбол, психофізичні можливості.

Важливим завданням України як європейської та демократичної держави є створення умов для повноцінної самореалізації й життєдіяльності своїх громадян. Люди з особливими потребами внаслідок обмежених можливостей потребують особливої уваги та підтримки з боку суспільства. Саме ставлення до найменш соціально захищених верств населення завжди було свідченням цивілізованості суспільства і держави. Зважаючи на це, Конституція та закони України, ратифіковані міжнародні нормативно-правові акти, що визначають права людини, спрямовані на створення правових, соціально-економічних та освітніх умов для інтеграції в суспільство дорослих і дітей з особливостями фізичного та розумового розвитку. Практична реалізація зазначених завдань визначена в концепції “Спеціальна освіта осіб з фізичними та психічними вадами в Україні на найближчі роки та на перспективу”.

У корекційній педагогіці проблема корекції психофізичних порушень у розвитку людей різного віку із втратою зору була предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. Вивчено окремі аспекти фізичного розвитку та фізичної підготовленості осіб із втратою зору (В.Г. Ковиліна, Ю.В. Павлов, Б.В. Сермеєв, В.В. Тарасун та ін.); особливості функціонування різних систем їх організму (В.Ф. Афанасьєв, В.Г. Григоренко, Д.М. Малаєв та ін.); вплив фізичних навантажень на функції зорового аналізатора (А.І. Каплан, Є.М. Кузнецов, О.В. Ніцел, Б.В. Сергеєв та ін.); корекційне значення різноманітних фізичних вправ для їх фізичного розвитку й адаптації в суспільстві (Р.М. Азарян, Л.П. Касаткін, О.В. Криличенко, В.О. Кручинін та ін.); роль рухової активності для розвитку в осіб з вадами зору координації рухів і орієнтації в просторі (Л.А. Семенов, В.М. Синьов, Б.Г. Шеремет та ін.).

Доведено, що систематичне використання засобів рухової діяльності розширює рухові можливості тих, хто нею займається; забезпечує повноцінне засвоєння життєво важливих рухів, розвиток рухових здібностей і здатність до орієнтування в просторі. Поряд із цим рухова активність сприяє формуванню в осіб з особливими потребами цілого комплексу морально-вольових якостей, зокрема,

дисциплінованості, організованості, ініціативності, рішучості, сміливості, наполегливості, витримки, стійкості, цілеспрямованості, здорового суперництва (Н.Г. Байкіна, М.С. Бесарабов, І.М. Ляхова) тощо.

Корекції рухових порушень сприяє ігрова діяльність, яка є важливим напрямом корекційно-виховної роботи (М.І. Земцова, Л.І. Солнцева та ін.). Однак наукові розробки вчених зосереджені переважно на корекційно-педагогічній роботі з особами, які мають вади зору, дошкільного та шкільного віку. Особливості корекції порушень рухової сфери в дорослих з набутою сліпотою не були предметом спеціальних наукових досліджень, не визначено також роль у цьому процесі ігрової діяльності.

Мета статті – визначити й обґрунтувати педагогічні умови корекції рухової сфери дорослих осіб з набутою сліпотою засобами ігрової діяльності та перевірити їх ефективність.

Відомо, що заняття адаптивною фізичною культурою щільно пов'язані з фізичними навантаженнями, яким підлягає людина в процесі їх реалізації. Для того, щоб ураховувати, яке саме фізичне навантаження організм людини здатний витримати, виникає необхідність у визначенні функціональних показників тих систем організму, які швидко реагують на фізичне навантаження. Це набуває особливого значення в роботі з особами, які мають особливі потреби, у тому числі з дорослими з набутою сліпотою. Для реалізації цього завдання дослідження на констатувальному етапі експерименту використано комплекс фізіологічних методів, який включав запис електрокардіограми за методикою Г.А. Бобкова; визначення варіаційної пульсографії за методикою Р.М. Баєвського, фізичної працездатності за методикою В.Л. Карпмана (PWC_{170}), показників зовнішнього дихання за допомогою оксигемограми за методикою А.Г. Дембо, вивчення медичних карт. Результати, отримані за цими методиками, слугували підставою для визначення осіб, які могли увійти до складу експериментальних груп за фізичним станом здоров'я.

Так, виявлено, що моторна активність дорослих сліпих нижча, ніж у здорових осіб: при нормі у 156 натискань за тепінг-тестом вона коливалась у межах 1–16. При цьому найвища моторна активність була зафіксована в осіб із захворюваннями сітківки й судинної оболонки ока (16 натискань), сліпі з ускладненням короткозорості та дещо меншою мірою атрофією зорових нервів, рогівки й кришталика виконали 15 і 14 натискань відповідно. Було встановлено, що зниження гостроти зору супроводжується зниженням моторної активності ($r = 0,31$ при $p = 0,999$). Значне зниження її спостерігається в сліпих з гостротою зору 0,01–0,02. Обернена залежність виявлена між віком, у якому відбулося порушення зору, і моторною активністю ($r = -0,16$ при $p = 0,95$), при цьому зміна сумарного показника з віком відбувалася за рахунок зростання кількості натискань правою рукою ($r = 0,26$ при $p = -0,99$). Статистично достовірних відмінностей за показниками моторної активності та її функціональної асиметрії (ФА) між групою сліпих, що мають рівну гостроту зору обома очима, і групою здорових осіб не виявлено. Негативний вплив на моторну активність чинить наявність асиметрії гостроти зору: в осіб з асиметрією гостроти зору чи сліпотою одного ока ФА значно збільшується – в 1,5–2,7 раза по відношенню до норми. Виражене виявлення функціональної асиметрії характерне при сліпоті (ФА = 18%) або більшому зниженні гостроти зору на правому оці (ФА = 24,7%).

Для зрівнювання складу експериментальних і контрольної групи проведено констатувальний зріз, метою якого було визначення базових показників рухової сфери дорослих сліпих та зрячих, стан здоров'я яких давав змогу залучити їх до експериментальної роботи. Методами тестування було проведено обстеження за показниками сприйняття простору, просторової орієнтації, точності й координації рухів, швидкісно-силових якостей.

Виявлено, що в ЕГ1 до початку формувального експерименту точність сприйняття часу рухів у дорослих сліпих із втратою зору коливалась у межах $2,17 \pm 0,47$ сек; у ЕГ2 – $1,78 \pm 0,24$ сек; у КГ – $1,2 \pm 0,12$ сек. Точність сприйняття простору рухів в учасників ЕГ1 була в межах $4,23 \pm 0,6^\circ$; в ЕГ2 – $2,54 \pm 0,32^\circ$; КГ – $2,98 \pm 0,25^\circ$. Точність сприйняття м'язових зусиль в ЕГ1 становила $6,29 \pm 1,11$ кг; ЕГ2 – $4,33 \pm 0,76$ кг; КГ – $4,45 \pm 0,43$ кг. Статична стійкість за даними тестування в ЕГ1 коливалась у межах $5,35 \pm 1,08$ сек; в ЕГ2 – $4,83 \pm 0,94$ сек; у КГ – $17,2 \pm 0,5$ сек. Динамічна рівновага в ЕГ1 становила $89,0 \pm 30,9$ см; в ЕГ2 – $56,4 \pm 15,4$ см; у КГ – $74,0 \pm 11,25$ см. За результатами виконання семи тестів високий рівень швидкісно-рухових якостей було виявлено у 23,78% дорослих сліпих ЕГ1; 8,33% – ЕГ2; 51,78% – КГ. Середній рівень розвитку цих якостей в ЕГ1 було виявлено у 41,65% осіб, в ЕГ2 – у 38,09% і в КГ – у 40,47%. Низький рівень розвитку швидкісно-силових якостей був зафіксований у 34,49% учасників ЕГ1; 53,56% – ЕГ2; 7,73% – КГ.

Отже, результати констатувальних зрізів характеризували вихідний стан розвитку рухової сфери дорослих з набутою сліпотою та слугували підставою для подальшого диференціювання їх фізичного навантаження в процесі корекційної роботи за експериментальною методикою.

Висновки. Найбільш ефективною для корекції та розвитку рухової сфери дорослих з набутою сліпотою є методика корекційно-педагогічної роботи, що забезпечується комплексом педагогічних умов. Вони передбачають використання форм ігрової діяльності, адаптованих до первинної вади – набутої сліпоти та диференціювання фізичних навантажень з урахуванням стимулювання роботи збережених аналізаторів. Використання форм ігрової діяльності, адаптованих до первинної вади дорослих сліпих та диференціювання фізичних навантажень з урахуванням стимулювання роботи збережених аналізаторів, первинних, вторинних і подальших відхилень у їх розвитку, визначається віковими та специфічними психофізичними особливостями, упровадженням модифікованих засобів ігрової діяльності з елементами спортивних і рухливих ігор, гри в голбол, естафет тощо. Урахування первинної вади – відсутності зору зумовлює використання в практиці корекційної роботи методів і методичних прийомів, спрямованих на стимулювання та підтримку роботи збережених аналізаторів (слухового, дотикового, нюхового); створення спеціальних мовленнєвих інструкцій і наочних приладь для методичного супроводу корекційно-педагогічного процесу з розвитку рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності.

Методика корекційної роботи з розвитку рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності базується на врахуванні загальних педагогічних і спеціальних корекційно-педагогічних принципів. До перших належать принципи цілеспрямованості педагогічного процесу, його цілісності й системності, гуманістичної спрямованості, поваги до особистості в поєднанні з розумною вимогли-

вістю, свідомої й активної участі вихованця в педагогічному процесі, поєднанні прямих і паралельних педагогічних впливів. Спеціальні корекційно-педагогічні принципи зазначеної методики передбачають єдність діагностики й корекції, компенсаторної спрямованості, адекватності та варіативності педагогічних дій, пріоритетної ролі мікросоціуму.

Список використаної літератури

1. Вавіна Л.С. Науково-теоретичні засади удосконалення змісту початкової освіти сліпих і слабозорих учнів / Л.С. Вавіна // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук. метод. зб. – К. : Науковий світ, 2004. – Вип. 5. – С. 8–11.
2. Виноградов В.И. Динамика фазовой структуры систолы после ампутации нижних конечностей / В.И. Виноградов, И.Б. Калинина // Протезирование и протезостроение : сб. трудов. – М. : ЦНИПП, 1987. – Вып. 80. – С. 21–24.
3. Евсеев С.П. Теория и организация адаптивной физической культуры : учебник : в 2 т. / под общей ред. проф. С.П. Евсеева. – М. : Советский спорт, 2002. – Т. 1. Введение в специальность. История и общая характеристика адаптивной физической культуры. – 448 с.
4. Крет Я.В. Діагностика і корекція психомоторних функцій у дітей з ДЦП з порушенням зором / Я.В. Крет // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. – К. ; Запоріжжя, 2004. – Вип. 30. – С. 380–386.
5. Летунов С.П. Определение готовности к напряженной мышечной работе в спортивно-медицинских исследованиях / С.П. Летунов, Р.Е. Мотылянская, Л.И. Стогова // Теория и практика физической культуры. – 1969. – № 4. – С. 19–23.
6. Литвак А.Г. Пути развития отечественной тифлопсихологии : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / А.Г. Литвак. – Л., 1974. – 43 с.
7. Литвак А.Г. Теоретические вопросы тифлопсихологии : учеб. пособ. / А.Г. Литвак. – Л., 1973. – 155 с.
8. Маліков М.В. Фізіологія фізичних вправ у запитаннях і відповідях : навч. посіб. / М.В. Маліков. – Запоріжжя : ЗНУ, 2007. – 218 с.
9. Сердюченко В.І. Влияние дозированных физических нагрузок на некоторые функциональные показатели органа зрения / В.І. Сердюченко, Б.Г. Шеремет, О.В. Криличенко // Актуальні проблеми офтальмології : матеріали міжбласної науково-практичної конференції офтальмологів Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської, Полтавської областей, 23–24 жовтня 2002 р., АМН України. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2002. – С. 19–20.
10. Шеремет Б.Г. Інтеграція школярів з глибокими порушеннями зору в соціальні відносини на основі рухливих ігор професійно-побутового змісту / Б.Г. Шеремет, Т.А. Евтухова // Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин. – К., 1994. – С. 13–22.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2013.

Кемкина В.И., Сокирко О.С., Кемкин В.В. Динамика функций организма взрослых слепых в процессе коррекции физическими упражнениями

Статья посвящена проблеме коррекции двигательной сферы взрослых слепых средствами игровой деятельности. В работе приведено теоретико-методическое обобщение и новое решение научной проблемы коррекции двигательной сферы взрослых слепых в возрасте 22–35 лет средствами игровой деятельности.

Ключевые слова: коррекция, компенсация, взрослые слепые, коррекционно-педагогический процесс, игровая деятельность, двигательная сфера, голбол, социальная адаптация, интеграция, психофизические возможности, речевое обеспечение.

Kemkina V., Sokirko A., Kemkin V. Experimental study of the functional characteristics of adult blind

The thesis is devoted to the problem of motor sphere correction of adult blinds by means of game activity. The theoretical - methodical generalization and new solving of the scientific problem of adult blinds at the age of 22–35 motor sphere correction by means of game activity, that is displayed in its program development, model and technology. The new conceptual, methodological approach of principle to the motor sphere correction of adult blinds, that is considered as a factor for its efficiency increasing, has been offered in the work. The game activity influence on motor sphere correction of adult blinds has been detected and proved. Productivity of medical-social rehabilitation program for adult blinds suggests.

Key words: correction, compensation, adult blinds, correctional-pedagogical process, game activity, motor sphere, goalball, social adaptation, integration, psycho-physical abilities, speech support.